

Шахрайство при отриманні банківського кредиту Fraud in the Process of Getting a Bank Loan

У статті розглядаються деякі особливості шахрайських схем, що використовуються злочинцями з метою отримання кредитних ресурсів банків. Приводяться окремі найбільш розповсюджені супутні шахрайству при оформленні кредитів склади злочинів. З урахуванням економічної ситуації в країні надаються рекомендації щодо запобігання правоохоронними органами та службами безпеки банків вчинення банківського шахрайства.

В статье рассматриваются некоторые особенности мошеннических схем, которые применяются преступниками с целью получения кредитных ресурсов банков. Представлены некоторые наиболее распространенные сопутствующие мошенничеству при оформлении кредитов составы преступлений. С учетом экономической ситуации в стране приводятся рекомендации относительно предупреждения правоохранительными органами и службами безопасности банков совершения банковского мошенничества.

This article discusses some features of the fraud schemes used by criminals with the purpose of obtaining credit resources of banks. Considers some of the most common accompanying the fraud crimes. Taking into account the economic situation in the country, recommendations are provided to prevent by the law enforcement bodies and security services banks committing bank fraud.

Ключові слова: кредит, банківська система, шахрайство, рекомендації, запобігання.

Вступ. В структурі економіки України поступово відбуваються позитивні зміни, спрямовані на визначення місця нашої держави у світовому економічному просторі. Банківська система є невід'ємною складовою ринкової економіки. Банки, проводячи розрахунки та кредитуючи господарство, суттєво підвищують загальну ефективність виробництва. До 2014 року в Україні інтенсивно розвивалася мережа комерційних банків, які пропонували клієнтам до 200 видів різноманітних банківських послуг. Однак, як демонструє практика, не всі банки виявляються платоспроможними, окремі взагалі займаються сумнівною діяльністю, що виходить за межі законної. Такі банки повинні виводитись з ринку. Національному банку України (далі - НБУ) необхідно виявляти на ранній стадії неплатоспроможні банки і створювати стандартну процедуру їх оздоровлення. У зв'язку з тим, що збиток банківської системи за 11 місяців 2014 року склав 22,4 млрд грн., з метою відновлення довіри до банківської системи у 2014 році Національний банк України визнав

В умовах економічної кризи в державі збільшується кількість так званих «економічних злочинів», які стають ще більш витонченішими з урахуванням можливостей електронних технологій та обізнаності злочинців із цих питань. Особливе місце серед таких кримінальних правопорушень займають шахрайства у сфері грошового обігу, кредиту та банківської діяльності. Складна економічна ситуація в країні, девальвація національної валюти, збиток банківської системи призвели до стрімкого зростання кількості шахрайств у банківській сфері. З метою розв'язання побутових проблем громадяни ще активніше стали звертатися до банків із ціллю отримання кредитів. При цьому кількість недобросовісних клієнтів серед них, які прагнуть отримати грошові кошти у бідь-який спосіб, також зростає. Тому, одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів України є запобігання таким злочинам.

До питань запобігання вчиненню злочинів в сфері банківської діяльності звертались такі науковці як А.Ф. Волобуєва, В.П. Лавров, В.Д. Ларичев, Ш.Ш. Муцалов, С.С. Чернявський С.С., О.В. Щербаков та інші провідні фахівці та вчені. Дослідження вказаних науковців стосувалися злочинів, які вчинюються в банківській сфері, не пов'язаних або в певній мірі пов'язаних із незаконним отриманням кредитів. Однак, у зв'язку з достатньо високим інтелектуальним рівнем шахрайських схем, які використовуються при вчиненні злочинів щодо кредитних ресурсів банків, питання протидії посяганням у сфері банківського кредитування залишається актуальним.

Постановка завдання. Метою написання статті є аналіз криміногенної ситуації, пов'язаної з вчиненням шахрайств при оформленні банківських кредитів та визначення рекомендацій щодо попередження правоохоронними органами та відповідними структурами банківських установ цих злочинів. Завданням роботи є з'ясування окремих особливостей шахрайських діянь при оформленні банківських кредитів, причин, що сприяють вчиненню цих злочинів, кола осіб, які скоюють означені шахрайства, а також подання

конкретних пропозицій удосконалення діяльності правоохоронних органів та служб безпеки банків щодо запобігання цим правопорушенням.

Результати дослідження. Щорічно банки в усьому світі видають приватним особам у вигляді позик близько 1,7 трлн. доларів. Наприклад, згідно з даними Міністерства промисловості та торгівлі Великої Британії, тільки на кредитних картах британських громадян перебуває близько 50 млрд. фунтів стерлінгів, а середній розмір всіх позик складає близько 11,3 тис. фунтів на одну сім'ю, що дорівнює, приблизно, половині середньорічної зарплати в країні. Україна такими історіями «похвалитися» поки не може. Але доходи населення постійно зростають, і до позик українці звикли досить швидко. За даними аналітиків, у 2008 році близько 35% автомобілів і побутової техніки громадянами України були куплені на позикові кошти [2].

За даними Асоціації українських банків (далі - АУБ), у 2007 році українці отримали споживчих та іпотечних кредитів на суму 143 млрд грн. До 1 грудня 2007 обсяг проблемних кредитів українських банків досяг, за даними НБУ, 6 млрд 682 млн грн в порівнянні з 4 млрд 456 млн грн на початку 2007 року [3]. З часів активного кредитування в 2010 році банки спокійно пережили 2011-й рік, порівняно з докризовими 2006-2007 роками, а також кризовим 2008 роком – з точки зору активності кредитних шахраїв. Але вже у 2012 році був різкий сплеск шахрайства з виходом у 2013 році на показники фактично докризового періоду [4].

Злочини у сфері банківського кредитування у зв'язку з їх специфікою займають особливе місце у групі так званих «економічних злочинів». Їх виявлення вимагає поєднання комплексу правових та економічних заходів. Процес формування ринкових відносин в економіці України зумовлює необхідність підвищення ролі банківського кредиту. Кредит - це надання одним суб'єктом (кредитором) позички у грошовій або натуральній формах іншому суб'єктові (позичальнику) на умовах повернення її у встановлений термін і, за загальним правилом, поєднане зі сплатою відсотків [5, с. 549]. Діяння, спрямовані на незаконне одержання банківських кредитів, знижують ефективність

функціонування фінансово-кредитної системи держави, тому необхідність кримінально-правової охорони банківських інтересів від злочинних посягань не викликає сумнівів.

Чинне кримінальне законодавство України не містить такого самостійного складу злочину як: «Незаконне отримання кредиту», на відміну, наприклад, від законодавства Російської Федерації (далі - РФ). Так, ст. 176 Кримінального кодексу РФ (далі КК РФ) встановлює кримінальну відповідальність за два злочини, що розрізняються за характером предмета посягання: ч. 1 - за отримання кредиту або пільгових умов кредитування; ч. 2 - за незаконне отримання державного цільового кредиту або його нецільове використання. Означені діяння визнаються злочинними, якщо ними заподіяно значний збиток.

Відповідно до національного законодавства С.С. Чернявський виділяє чотири основні групи злочинів у сфері банківського кредитування:

1) злочини, безпосередньо спрямовані на незаконне одержання банківських кредитів («основні») - (ст. 190 (Шахрайство), ст. 191 (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), ст. 192 (Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою), ст. 222 (Шахрайство з фінансовими ресурсами));

2. злочини економічного спрямування, що передбачають відповідальність за заподіяння непрямой шкоди кредиторам або виступають способами підготовки, вчинення та приховування перших (ст. 202 (Порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю), ст. 205 (Фіктивне підприємництво), ст. 207 (Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті), ст. 208 (Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків), ст. 209 (Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом), ст. 218 (Фіктивне банкрутство), ст. 219 (Доведення до банкрутства), ст. 220 (Приховування стійкої фінансової неспроможності), ст. 221 (Незаконні дії у разі банкрутства));

3. інші злочини, які сприяють досягненню основного злочинного результату

(ст. 200 (Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення), ст. 357 (Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження), ст. 358 (Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів), ст. 361 (Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж), ст. 362 (Викрадення, привласнення, вимагання комп'ютерної інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем), ст. 363 (Порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних систем));

4. злочини, пов'язані з протиправною діяльністю службових осіб (ст. 365 (Перевищення влади або службових повноважень), ст. 366 (Службове підроблення), ст. 367 (Службова недбалість), ст. 368 (Одержання хабара), ст. 369 (Давання хабара), ст. 370 (Провокація хабара)) [6].

Вищеподана класифікація, безсумнівно, викликає інтерес, однак, у зв'язку декриміналізацією господарських злочинів відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 № 4025-VI, серед яких ст. 202, 207, 208, 218, 220, 221 Кримінального кодексу України (далі- КК України), а також іншими змінами та доповненнями у визначенні назв певних складів злочинів, потребує перегляду.

КК України, на наш погляд, містить такі основні статті, що передбачають відповідальність за незаконне отримання кредиту, а саме: шахрайство (ст.199), а також шахрайство з фінансовими ресурсами (ст.222). При шахрайстві дії третіх осіб спрямовані на отримання грошових коштів за рахунок потерпілого, при цьому факт шахрайства жертва не завжди усвідомлює. Достатньо часто має місце так зване «неявне» шахрайство, при якому процес підготовки та

оформлення документів має абсолютно законний вигляд, а фактично дії виявляються шахрайськими. Найбільш поширена форма «неявного» шахрайства спостерігається при використанні послуг посередників, які пропонують громадянам «посприяти» в отриманні споживчого кредиту.

На думку О. Сухачова, характерні риси правовідносин у сфері банківського кредитування можна визначити: - суб'єктами правовідносин є банк-кредитор і позичальник; - об'єктом кредитного правовідношення виступає позиковий капітал, який втілюється в грошовій формі; - основу змісту кредитних правовідносин складає повернення суми грошових коштів або матеріальних цінностей; - позиковий капітал стає кредитом після надходження його, відповідно до кредитної угоди, в розпорядження позичальника; - кошти, правомірно одержані суб'єктом господарювання як кредити, переходять у його власність з моменту їх фактичного отримання [7].

Розглянемо такий приклад шахрайства: покрівельник приватного підприємства «СІБ», мешканець м.Охтирки, у вересні 2007 вирішив отримати гроші шляхом оформлення кредиту у кредитній спілці «Народний кредит». Для цього він скористався печаткою малого підприємства «Монтажник» (яке з 2001 року не діяло), підробивши довідку про заробітну плату. Підроблена довідка свідчила, що він нібито працює у малому будівельно-монтажному підприємстві і отримує певну заробітну платню. Таку ж довідку він виготовив і для свого товариша, який виступив поручителем позичальника. На підставі підроблених документів кредитна спілка «Народний кредит» видала зловмиснику 5600 грн, які він, вочевидь, не мав наміру повертати. Вже через кілька днів він прийшов до кредитної спілки «Злата-М», і в аналогічний спосіб отримав 1400 грн кредиту. У січні 2008 року молодий чоловік (22 роки) знайшов чужий паспорт, який теж вирішив використати для отримання кредиту. Замість фото власника, вклеїв до паспорта свою фотографію, і 9 січня у Сумах, у магазині «Фішка» отримав кредит у спеціаліста філії «ПриватБанку» на придбання мобільного телефону. Вказані злочинні дії кваліфікуються за ст. 190 ч. 2 КК України - заволодіння чужим майном шляхом обману, вчинене повторно, та за ч. 2, 3 ст.

358 КК України. Відповідно до закону, вказана особа засуджена Охтирським міськрайонним судом до 2 років 6 місяців обмеження волі з відшкодуванням матеріальних збитків, які були заявлені по справі [8].

Як видно з наведеної ситуації у практиці мають місце епізоди оформлення кредитів по підробним паспортам. У більшості таких випадків шахраї звертаються до банків з метою оформлення швидких позик на невеликі суми. Це пов'язано з усвідомленням того, що ретельну перевірку на оформленням великої суми кредитних коштів вони не пройдуть. У втрачений або викрадений паспорт шахраї вклеюють свою фотографію, або змінюють свою зовнішність, щоб стати максимально схожим на колишнього власника. Наступний етап передбачає налагодження особистого контакту з працівниками банку з метою відволікання їх від уважної перевірки документів. У зв'язку з цим, колишній власник паспорта у разі, коли його ставлять до відома про те, що він є неплатником за кредитом (кредитами) яких він не оформлював і не брав, повинен вжити ряд термінових заходів. Так, якщо особа зрозуміла, що на неї незаконно, тобто без її відома та згоди, оформлений кредит, необхідно: при втраті паспорта, чи інших документів що посвідчують особу, звернутися з відповідною заявою до міліції; при отриманні сповіщення про борг із банку, необхідно звернутися до банку з заявою, що особисто кредит постраждала особа не оформлювала та не отримувала кредитні кошти; відповідну заяву також рекомендовано подати до правоохоронних органів. Як відомо, вилучати паспорт можуть лише представники правоохоронних органів якщо він має явні ознаки підробки. У разі вчасного звернення до міліції про втрату паспорта з'являється доказ, що документ був втрачений до того, як кредитні шахраї оформили по ньому кредит. Тому, чим швидше відреагує особа, тим меншим є ризик виникнення такої проблеми.

Варто зауважити, що за невиплату коштів по споживчому кредиту положення ст. 190 КК України не можуть бути застосовані, якщо особа при отриманні кредиту надала про себе правдиву інформацію, а також зробила декілька платежів по його погашенню.

Відносно положень ст. 222 КК України, охоплюються розглядуваним складом злочину такі ситуації, в яких нецільове використання кредиту заздалегідь планувалось особою, яка бажала спочатку заробити на кредитних коштах, а потім використати їх з метою, що передбачена кредитним договором. Якщо обман банку відбувається перед видачею кредиту - грошової суми, зазначеної у кредитній угоді, дії винного необхідно кваліфікувати за ст. 222 КК. Так, прокуратура Івано-Франківська порушила кримінальну справу проти співзасновника і директора товариства з обмеженою відповідальністю та начальника відділу банку за підозрою в шахрайстві при одержанні кредиту на 700 тис. грн. Працівники Державної служби боротьби з економічною злочинністю УМВС в Івано-Франківській області викрили в Івано-Франківську співзасновника, директора ТОВ і начальника відділу кредитування юридичних осіб банку, які підробили рішення засновників ТОВ про передачу в заставу майна товариства, надали його в обласну філію банку і незаконно одержали кредит у сумі 700 тис. грн. Прокуратура міста порушила кримінальну справу за ст. 222 ч. 2, 209 ч. 2, 364 ч. 2 і 366 ч.2 КК України [9].

222

На наш погляд, до основних причин шахрайства в банківському секторі необхідно віднести: відсутність стандартних процедур перевірки клієнтів та недоступність достовірної інформації про кредитну історію клієнта; відсутність єдиного реєстру співробітників кредитно-фінансових установ, недосконалість правових регуляторів суспільних відносин; неефективність системи контролю за діяльністю банків, низький рівень матеріальної забезпеченості населення та безробіття.

До супутніх злочинів у сфері банківського кредитування необхідно віднести такі діяння: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191); незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200); фіктивне підприємництво (ст. 205); легалізація

(відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209); доведення до банкрутства (ст. 219); викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (ст. 357); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358); несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361); несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362); службове підроблення (ст. 366); службова недбалість (ст. 367); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369), а також окремі інші протиправні діяння.

Основними заходами для боротьби з шахраями є посилений контроль в установах кредитування. При оформленні кредитів і залученні нових клієнтів, у банках ведеться облік відмов у наданні кредиту, неповернень коштів, прострочених платежів та випадків шахрайств, що мали місце. Такі обліки дозволяють вчасно визначати недобросовісних клієнтів. Варто зауважити, що існують різні категорії клієнтів банку. Так, навіть постійний клієнт банку може затримувати сплату коштів по кредитному зобов'язанню. Це може бути пов'язано з важливими особистими причинами, наприклад, із його перебуванням в іншій країні, і т.п. Очевидно, що такі категорії клієнтів є більш надійними, через це, співробітник банку нагадає позичальнику про оплату пізніше, ніж новому клієнту. Як демонструє практика, частіше шахраями виявляються особи, які оформлюють кредит в конкретній банківській установі вперше.

Ефективна боротьба з шахрайством в банківській сфері передбачає побудову системи запобігання зловживанням, до якої необхідно віднести:

впровадження надійного інформаційно-технологічного оснащення служби безпеки банку; введення уніфікованої бази даних клієнтів відповідних установ, навчання співробітників кредитних (депозитних) підрозділів банків з питань запобігання випадкам шахрайств, організацію посиленої співпраці між представниками фінансового сектору та представниками правоохоронних органів.

З метою запобігання вчиненню шахрайства у банківському секторі правоохоронним органам, на наш погляд, необхідно вживати такі заходи: розробити організаційну стратегію та визначити засоби контролю, спрямовані на аналіз потенційних загроз в результаті внутрішніх і зовнішніх зловживань; періодично проводити тренінги для співробітників банку, спрямовані на покращення знань щодо виявлення і протидії шахрайству у банківському секторі; налагодити дієву комунікаційну політику між підрозділами банку, службою безпеки банку та правоохоронними структурами; звітувати за результатами моніторингу підозрілих операцій і передавати відповідну інформацію до служби безпеки і вищих інстанцій; регулярно проводити оцінку операційних процедур банку щодо їх відповідності встановленим законом нормам.

Варто зазначити, що виявлення факту шахрайства не дозволяє розв'язати проблему заборгованості, оскільки до настання першого терміну погашення кредиту, злочинець має достатньо часу, щоб змінити місце перебування.

Висновки. Для вирішення проблеми запобігання злочинам у сфері банківського кредитування необхідна дієва система правових заходів, яка б забезпечила нейтралізацію причин та умов, що сприяють вчиненню цих кримінальних правопорушень. До основних механізмів, спрямованих на протидію шахрайству в банківському секторі необхідно віднести попереджувальні заходи фінансовим зловживанням як на рівні банківських установ, так і на рівні правоохоронних структур. Зменшенню кількості випадків шахрайств сприяє, насамперед, ефективна робота банків у цьому напрямку. Використовуються зовнішні бази даних – бази БКІ (Бюро кредитних історій). Однак, варто зазначити, що БКІ не є достатньо ефективним при наданні

споживчих кредитів, оскільки для ухвалення остаточного рішення про видачу грошових коштів необхідний швидкий доступ до інформації про клієнта. Для інших видів кредитування, де на ухвалення рішення про видачу кредиту необхідно декілька днів, БКІ є ефективним, оскільки фіксуючи всі факти шахрайства, зменшують ризик вчинення повторного правопорушення.

Література

1. Нацбанк визнав неплатоспроможними 33 банки цілком справедливо – НАБУ. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/~/342137>.
2. Енциклопедія шахрайств та лохотронів. Шахрайства з кредитами. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://history.lohotron.in.ua/afery-z-finansamy/shahrajstva-z-kredytamy/.a>.
3. Україна фінансова. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. Кредитне шахрайство та засоби протидії. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.u-fin.com.ua/analit_mat/gkr/014.htm.
4. Кредитна спілка: Українська провідна. Кредитне шахрайство: основні схеми “позичальників”. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.providna.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=33%3A2014-02-20-15-53-16&catid=3%3A2012-04-26-09-01-56&lang=ru.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн./ За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2003. – С. 549.
6. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза" / С. С. Чернявський. - К., 2001. - 309 с.
7. Злочини у сфері банківського кредитування / О. Сухачов // Вісник Київського нац. університету ім.Т.Г.Шевченка.Сер.:Юридичні науки . – 10/2012 . – Вип.93 . – С. 111-114 .

- 8 . Шахрайство з кредитами. Газета «Лідер». 16.03.2009 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.okhtryka.net/content/view/3155/2/>.
9. Прокуратура порушила кримінальну справу проти начальника відділення банку за шахрайство при отриманні кредиту на 700 тис. грн. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/~153697>.

Клочко, А.М. Шахрайство при отриманні банківського кредиту [Текст] / А.М. Клочко // Право і суспільство. – Дніпропетровськ, 2015. – № 3. – С. 158-163.